

APATRID

1

„Stigao je u Pariz 28. maja 1938.“

Odseo je u jednom hotelu u Latinskom kvartu, u blizini pozorišta Odeon. Taj je hotel budio u njemu turobne misli i, uveče, kada je ugasio lampu iznad noćnog ormana, priviđale su mu se utvare oko kojih još lebde zamahnuti hotelski čaršavi kao mrtvački plašt. Jedan od tih parova-fantoma bio mu je poznat i gospodin bez otadžbine ožive u sebi sliku pesnika i njegove ljubavnice, onakvih kakve ih je video na jednoj fotografiji u pesnikovoj spomen-knjizi: ona, Leda, sa golemim šeširovom koji baca senku na lice kao da je preko očiju prebačen veo, ali je ta senka nedovoljna da prikrije onaj jedva vidljiv grč godina i čulnosti koji joj se skupio oko usana; on, pesnik, ranjen ljubavlju i bolešću, sa bazedovljevim izbuljenim očima u kojima još sja vatra kao u očima kakvog ciganina-primaša. Da je Ledin trubadur odsedao negda u ovom hotelu, to je, tada, valjda jedini on znao. Pristigavši u hotel, zapitao je portira da li je u ovom hotelu boravio negde oko hiljadu devetsto desete pesnik ... i izgovori mu ime. Mladić, očito zbunjen tim stranim imenom, izgovori odjednom i sam na svom maternjem jeziku: „No comprendo, señor!“ Gospodin bez otadžbine još se jednom uveri koliko su nepremostive granice koje dele svetove i uolikoj je meri jezik jedina čovekova otadžbina. I već je, zgrabivši ključ, krenuo u svoju sobu na drugom spratu, peške, potčavši uz stepenice, jer liftove je u poslednje vreme izbegavao.

„Svedočanstva o tom poslednjem razdoblju njegova života protivrečna su. Jedni ga vide opsednutog teskobom, kako sa praznovernim strahom izbegava liftove i automobile, a drugi ...“

Jednom je pročitao u novinama, ima tome više od dvadeset godina, kako se neki mladić, u Pešti, survao zajedno sa liftom i kako su ga našli smrskanog u podrumskoj prostoriji. Taj mu se davni događaj urezao u sećanje i tu je dremao godinama, skriven, da bi jednog dana isplivao, kao kad iz vode izroni leš sa kojeg se otkatio kamen. To se dogodilo pre nekoliko meseci dok je stajao pred liftom u redakciji jednog izdavača u Berlinu. Pritisnuo je dugme i čuo kako starinski francuski lift silazi u svom kavezu odnekud sa visina, zujeći. Odjednom je, naglo, uz lak potres, zastao pred njim, tik pred njegovim nosom, jedan crno lakirani mrtvački sanduk obložen ljubičastom svilom u koju su utisnute perunike kao naličje blistavog krep-dešina, sa golemim venecijanskim ogledalom izglacanih rubova, zeleno ogledalo nalik na površinu bistrog jezera. Taj uspravljeni mrtvački sanduk naručen za sahranu prve klase, pokretan nevidljivom silom *Deusa ex machina*, spustio se sa visina, doplovio kao Haronova barka, i sad čeka bledog putnika koji stoji neodlučan i skamenjen, stiskajući pod pazuhom rukopis svog najnovijeg romana pod naslovom „Čovek bez domovine“ (i posmatra u ogledalu, kroz rešetke, bledog putnika kako stoji neodlučan i skamenjen, stiskajući pod pazuhom rukopis svog najnovijeg romana) i čeka da ga preveze ne na „onaj svet“ nego samo do mračne podrumске zgrade, rozarij i groblje, gde počivaju u ovakvim sarkofazima zabludeli putnici ustakljenih očiju.

Dospevši do svoje sobe, u koju je portir već bio uneo njegov prtljag, gost prvo razmesti po stolu rukopise, zatim počne da beleži svoje dnevne utiske. Gospodin bez otadžbine poslednjih je godina sve češće pisao po hotelima, noću, ili danju, u kafanama, na stolovima od lažnog mermera.

Zabeležio je, na brzinu, nekoliko zapažanja, nekoliko „Bilde“: prodavačica novina koja srče supu iz tanjira a kraj nozdrve joj zjapi rana veličine novčića, živa, otvorena rana; žena-kepec koja pokušava da se popne u voz; konobar koji sabira račune držeći olovku između malog prsta i kažiprsta, jer mu ostali nedostaju; bubuljičavi portir sa čirom na vratu. Itd.

Prezirao je dvoboje kao znak junkerske naduvenosti, jednako kao i pučke skandale i obračune pesnicama ili nožem, no time je bio ne manje opsednut ljudskom surovošću u kojoj je video samo sliku surovosti društva. Fizička nakaznost i sve što je nenormalno kod ljudi opsedalo ga je kao skriveno naličje „normalnog“. Džinovi, kepeci, boksterski asovi i cirkuske nakaze izazivali su u njemu čitav lanac metafizičkih veza. Zaglušen bukom navijača, posmatrao je njihova izbezumljena lica. Uklješten među pomahnitalim navijačima, shvatio je, osetio fizički, značenje nekih apstraktnih pojmova, kao što su zajedništvo, vođa, ideja, kao i smisao one drevne krilatice o hlebu i cirkusu koja sentenciozno sažima u sebi ceo parter moderne istorije.

Taj je pesnik, tamo, u svojoj otadžbini, imao svoj spomenik i svoje ulice, imao generacije obožavalaca i svoj mit, svoje poštovaoce koji su ga dizali u nebesa i divili se njegovom stihu i njegovom jeziku kao emanaciji nacionalnog duha, i imao je svoje krvne protivnike koji su ga smatrali izdajnikom narodnih ideala, čovekom koji se prodao Nemcima i Jevrejima, plemićima i gospodi, i koji su mu poricali svaku originalnost, proglašavajući ga običnim podražavaocem francuskih simbolista, plagijatorom Verlena i Bodlera, i pisali o njemu pamflete pune optužbi i kleveta svake vrste.

Njegov otac, Aladar fon Nemet, započeo je svoju „diplomatsku“ karijeru sasvim skromno, kao ataše za plovidbu pri peštanskom Lojdu, a prva mu je služba bila u Rijeci (Fiume). Putovanje u Fiume poklopilo se sa medenim mesecom mladog diplomate koji se upravo bio oženio izvesnom Zofijom, rođenom Dvoržak. U tom konsulskom i diplomatskom gradu ugledao je dana budući „apatrid“, koji će sačuvati u sebi za ceo život sećanje na more i jednu palmu pred prozorom koja se povija pod udarcima bure, kao ilustracija neke spartanske poslovice tako drage njegovom ocu: da se otpornost stiče u stalnoj borbi sa elementima.

Soba mu je bila obložena tepisima a pod jagnjećom kožom, na prozorima su leti bile spuštene zavese da ga zaklone od sunca, zimi je salone zagrevala golema furuna od fajansa nalik na kakvu secesionističku katedralu. Počev od njegove pete godine, iz razloga higijene i spartanskog duha, dečja se soba nije zagrevala; dadilje su katkad legale u dečju postelju kako bi svojom zdravom pučkom toplotom zagrejale teške perine.

9

Njegov pradeda po majci (bakenbardi, halpcilindar u levoj savijenoj ruci, desna naslonjena laktom na visoku policu; na polici, u vazii, papirne ruže; kraj njegovih nogu ogromna dogaa od fajansa) zvaoo se Feldner. Njegova dokumenta, osim ove fotografije uz papirne ruže, bila su u kući retka i o njemu se govorilo sa nekim osećanjem krivice: „pokojni Feldner“ (po prezimenu i uvek sa dodatkom pokojni). To da je neki iskonski greh, neki prvobitni porodični greh poticao od njega, to je više nego izvesno. Odatle tako retka njegova dokumenta, odatle samo ta jedna jedina fotografija u albumu.

10

Ovo okruglo lice sa velikim crnim brcima i sa bakenbardima, to je pišćev otac, pl. dr Aladar fon Nemet u društvu Lajoša fon Hatvanjija („koi se dopisivao sa T. Manom i Romenom Rolanom“). A ovo je mati pišćeva (vedro lice pod krunom svetle kose podignute u venac). Ovde vidimo porodicu u čamcu, na nekoj reci. Na poleđini fotografije „Beograd, 1905“. Visoke zidine sa kulom što se naslućuju u drugom planu, to su zidine Kalemegdanske tvrđave. – Šumski proplanak, zvanice sede oko grubo tesanog drvenog stola. Dečak sedi u majčinom krilu; kraj njih gospodin Aladar fon Nemet sa lovačkom puškom koju je naslonio kundakom na sto, kao kakav hajduk; čelo stola neki gospodin sa lovačkim šešiirom, dame takođe sa šešiiroma; na gospodi mađarske tunike: „Dr. Aladar fon Nemet u društvu njegovog Visočanstva Luja III, Kralja Bavarske. Presburg/Bratislava“. Dečak na biciklu. Jednom se rukom drži za neki zid obrastao bršljanom: „Budapest, Rakocianum, 913“. – Mladić sa grupom učenika i profesora; Egon fon Nemet je obeležen strelicom: „München. Wilhelmgymnasium, 914“. Itd.

11

Zahvaljujući jednom pesniku, rano je otkrio tajanstveni, šifrovani jezik ljubavi. Kao osamnaestogodišnjak, zaljubljen u neku studentkinju, Nemicu, otkrio je da za sve ljubavne situacije postoji kod tog pesnika po jedna pesma (za zanose, za razočaranja, za

drhtavicu, za kajanje) i dao se na prevođenje. Preveo je tako – „sasvim à propos“ – pedesetak pesama, a kada je taj ljubavni ciklus zatreprio na nemačkom i već bio u štampariji, ljubav je, preko kristalizacije (govoreći stendalovski) dospela do one tačke kada strast počinje da tinja i da se gasi. Iz svega toga, iza sve te mladalačke avanture i ljubavnog zanosa, ostao je samo taj zbornik prevedenih pesama, kao kakav ofucani spomenar. I onaj ljubičasti eho oko stvari u njegovim romanima, lirski naboj njegovih rečenica koje će kritičari zapaziti ne bez izvesne nedoumice.

12

Svaki mladi senzibilitet, pogotovu ako je bio zahvaćen obrazovanjem i muzikom – a to je bio njegov slučaj – sklon je da mutne zanose tela i duše, tu lirsku magmu mladosti, sagleda kao preuranjene znake dara, a da je najčešće u pitanju samo tajanstveno treperenje senzibiliteta, ta mutna sprega između lučenja žlezda i grčenja simpatikusa, simbioza organske tektonike i duševne muzike – koje su dar mladosti i duhovnog preobilja i, slične poeziji po svojim drhtajima, lako se mogu pobrkati sa poezijom. A jednom u vlasti te magije – koja s godinama postaje opasna navika, kao duvan i alkohol – čovek nastavlja da piše, veštom rukom versifikatora, sonete i elegije, patriotske i prigodne stihove, a da je sad već reč samo o zamahnutom mehanizmu koji se pokrenuo u mladosti i sad se okreće tek po sili inercije i navike pri svakom i najmanjem vetru, kao prazna vetrenjača.

13

U vreme kada je *Bildungsroman* doživljavao svoj puni rascvat u evropskoj književnosti a pisci gradili svoj opus na klasnom poreklu glavnog junaka („pripovedača“ iza kojeg se skriva tek malko preinačena autobiografija) u stalnoj kulpabilizaciji i otimanju od svoje sredine i u mučnom isticanju svog otpadništva ili naprotiv – u onoj drugoj vrsti *vanitas* koja iznosi piščevo pučko poreklo, oslobađajući ga naslednog greha i sudbinske odgovornosti za zla ovog sveta, i dajući mu neko božansko pravo da imenuje zlo bez kajanja, u to vreme, dakle, Egon fon Nemet svesno lišava svoje delo autobiografskih elemenata. Smatrao je roditelje i poreklo bagatelom i slučajem, naslutivši dalekovido u teoriji socijalnog porekla tragove jedne nove i opasne teologije prvobitnog greha, pred kojom pojedinac stoji bespomoćno, obeležen na večna vremena, sa žigom greha utisnutim na čelu kao vrelin gvoždem.

14

„Ja sam tipična mešavina blaženopočivše Austrougarske monarhije: istovremeno Mađar, Hrvat, Slovak, Nemač, Čeh, a kada bih počeo da čeprkam po svojim precima i da stavljam pod analizu svoju krv – nauka danas vrlo u modi među nacionalnostima – našao bih tu, kao u rečnom koritu, tragove cincarske, jermenske, a možda i ciganske i jevrejske krvi. No ja ne priznajem tu nauku spektralne analize krvi, nauku uostalom sasvim sumnjive vrednosti, opasnu i nehumanu, pogotovu za ovo vreme i za ove naše krajeve – gde ta opasna teorija tla i krvi stvara samo podozrivost i mržnju i gde se ta 'spektralna analiza krvi i porekla' vrši najrađe vrlo spektakularno i primitivno – nožem i revolverom. Ja sam bilingvalan od rođenja, i pisao sam na mađarskom i na nemačkom do svoje osamnaeste godine, kada sam se, prepevavši zbirku jednog mađarskog pesnika, opredelio za nemački jezik, pošto mi je najbliži. Ja sam, gospodo, nemački pisac; svet je moja otadžbina.“

(Na osnovu ovog teksta, datog u jednom intervjuu godine 1934, dalo bi se naslutiti da je „pokojni Feldner“ iz porodičnog albuma mogao imati neku od onih opasnih „krvnih grupa“ koje su nacionalisti smatrali naslednom kao sifilis.)

15

Taj njegov stav bio je u prvom redu posledica organskog otpora prema banalnosti. Jer teorija porekla, s jedne strane *rasnog* a s druge *socijalnog*, beše narasla tih godina do monstruoznih razmera i postala opštim mestom svih nespozazuma i svih zbližavanja: velika je ideja zajednice sišla u salone i na pijace, okupljala pod svoj barjak mudrace i glupake, otmene duhove i ološ, ljude dakle koje nisu spajali nikakvi afiniteti, nikakva duhovna srodnost, no samo ta banalna, do kiča dovedena i opasna teorija rase i socijalnog porekla. Stoga u delu Egon fon Nemeta, delu koje je inače obuhvatalo sve slojeve ondašnje Evrope – plemstvo, krupnu buržoaziju, srednju klasu, intelektualce svakojakog porekla, trgovce i zanatlije, službenike i funkcionere, parazite i lumpenproletere, radnike, seljake, nacionaliste, vojnike, tradicionaliste, socijaldemokrate, revolucionare – autobiografski elementi su izostavljeni. Svedoku je potrebna nepristrasnost, njemu je jednako strano kajanje jednih koliko i predrasude drugih.

16

Gospodin bez otadžbine, apatrid, kosmopolita – kako su ga sve nazivale novine u njegovoj domovini – doputovao je sredinom aprila u Amsterdam, opisavši krug preko Italije, Jugoslavije i Mađarske. Hteo je da usput vidi u Pešti svog starog, obolelog oca, i oseti evropsku klimu, kako bi mogao da nađe pouzdanijeg i živog materijala za svoj novi roman *Zbogom, Evropo*. Iz Pešte je, oprostivši se sa ocem, u saznanju da ga verovatno neće više videti, doputovao, dakle, u Amsterdam, gde je vodio pregovore sa svojim

izdavačem, izvesnim Langeom, onim istim koji mu je godinu dana ranije objavio i prvi njegov roman, na nemačkom.

17

Gospodin Fan der Lange bio je jedan od onih mladih izdavača koji svoju ljubav prema književnosti, a možda i svoj dar, uprave u jednom času – nekom iznenadnom odlukom – od neizvesne književne slave ka mnogo izvesnijem poslu izdavanja onih i onakvih knjiga kakve bi sami želeli (a možda i mogli?) napisati. Nasledivši od svog oca jednu malu pozajmnu biblioteku, koja je bila još i pomalo knjižara, pomalo papirnica, gospodin Fan der Lange se u jednom času opredelio za štampanje knjiga svojih prijatelja, spalivši svoje pesme, ne bez žaljenja. Bio je ljubitelj nemačke književnosti, a Hajne je bio za njega onaj pesnik koji ga je prvi zatrovao pesničkim sanjarijama i naučio ga da razaznaje lirsko od ironičnog, kao i njihove tanane odnose – umetnost retka jednako kod pisaca kao i kod čitalaca. Tridesetih godina, kad su nemački pisci sve manje mogli naći izdavača u svojoj otadžbini, jer su bili procenjeni kao nedovoljno poneti nacionalnim duhom ili zatrovani nasledem krvi – gospodin je Fan der Lange počeo da štampa knjige nemačkih izbeglica, ne izneveravajući svoj ukus. Pisci su kod njega nalazili ne samo izdavača za svoje knjige nego i prijateljsku reč i ohrabrenje. Bio je, jednom rečju, jedan od onih izdavača koje uspeh, novac i slava nisu još učinili nadmenim i nepristupačnim, jednim od onih koji svoj posao obavljaju sad već rutinski, a pisce posmatraju kao šarlatane i besposličare koji se, umesto nekim pravim poslom, bave neizvesnom i besmislenom ...*

18

Da nije bilo novina (gospodin bez otadžbine pročitao ih je rano ujutro, u restoranu hotela), koje su govorile o naoružanju, o vrtoglavom porastu cena i nezaposlenosti, o diplomatskim pregovorima i o nekoj nervoznoj hitnji, ovde, u Amsterdamu, mogao je čovek poverovati da još živi u onoj dobroj staroj Evropi, a da su ratna opasnost, Minhen, paljevina Rajhstaga samo košmari i priviđenja bolesne senzibilnosti. Gospodin Fan der Lange, njegov izdavač, čovek sa jakom donjom vilicom i mirnim blagim očima (kao da je taj donji deo lica bio odeljen od gornjeg vekovima civilizacije) govorio je s njim, uz konjak i kafu, kao da su njih dvojica na nekom ostrvu. Gospodin Fan der Lange je bio sasvim dobro upućen u nemačku situaciju i pored jedne stroge discipline koja diktira čoveku pribranost i hladnokrvnost – kao znak ne samo dobrog vaspitanja nego i jedne više kulture – pokazao je u tom razgovoru ne malu zabrinutost za sudbinu nemačke kulture i budućnost Evrope. Što se tiče samih poslova, on ih je obavio takođe sa učtivošću realnog i trezvenog čoveka i sklopio sa gospodinom bez otadžbine ugovor sa kojim nijedna od potpisanih stranaka nije morala biti nezadovoljna. No kad mu je ovaj izložio „nemačku situaciju“ kroz svoje lično iskustvo, dakle kao svedok, gospodin Fan

der Lange se rastužio, kao čovek koji čuje za svoju rođenu majku neku užasno neprijatnu činjenicu koju je teško opovrgnuti.

19

Posle jedne nervozne, utučene Evrope, gde su se na ulicama skupljali ljudi ispod balkona, slušajući govornike i demagoge, gde su vojske marširale ulicama paradnim korakom a gomile urlale na stadionima, gospodin bez otadžbine našao se odjednom, tog vedrog aprilskog dana, u Amsterdamu, kao izvan ovoga sveta. Prodavačice su na pijacama uzvikivale promuklim no vedrim glasom u kojem nije bilo ni traga zebnje, domačice su prevrtale po pijačnim štandovima krupne sveže ribe koje su se praćakale, mladići su vozili bicikle sasvim civilno, okrećući pedale sporo i jednolično, paoke su blistale na suncu. Pokraj pijace stajao je golemi vergl, nalik na otmene kočije, ofarban narandžasto, i izvijao je neki potpuri. Dve devojčice u narodnoj nošnji, sa belim maramama i drvenim žutim nanulama, pružale su prolaznicima limene kutije sa znakom crvenog krsta. Kanalima su plovile lađe mirno, šareni se veš sušio na konopcima, neko je na palubi svirao u usnu harmoniku oponašajući kanarinca ... Kroz niske prozore bez zavese mogle su se videti porodice koje su posedale za sto oko velike činije koja se puši: svetli akcenat na idiličnoj porodičnoj sceni kao na kakvom platnu holandskog majstora.

20

Tu, u Amsterdamu, u jednoj zabitij uskoj ulici na domaku kanala, gospodin bez otadžbine svratio je jednog popodneva kod nekog maga, čija ga je firma privukla svojom preteranom reklamom, za koju se ne bi moglo reći da joj je nedostajala fantazija: „Šta vas čeka sutra? To samo znaju Gospod i Satana. I njihov učenik gospodin Gotlib.“ Itd.

21

Ušao je na vrata, zatim je pomerio jednu tešku plišanu zavesu i našao se odjednom u nekom rumenom polumraku koji je dolazio od jedne pobočno postavljene lampe sa crvenim abažurum. Kad je obuhvatio pogledom prostoriju, za koju mu se učinilo da je prazna, osećao se pomalo razočaranim, kao da doživljava neki psihološki déjà-vu, kao da je već sve ovo video negde. Ako je došao da vidi ovog „ekstra-maga“ to je bilo u prvom redu iz profesionalne radoznalosti, kako bi imao gotovu sliku kada mu bude zatrebala. Ali već tu, tu pred vratima, odjednom mu je sinula ideja da prepusti tom „magu“ da

odluči o njegovoj sudbini, pošto je isprobao već sva druga sredstva: savete prijatelja, sveštenika ...

22

Sada je sedeo u drugoj klasi brzog voza i razmišljao o tome šta mu je rekao gospodin Gotlib, „ekstra-mag“. Još jednako mu odjekuje u ušima njegova rečenica, izgovorena na pristojnom nemačkom: „Paris ist eine endlich Chance ... Ja, ja. Endlich ...“ Da li je bio sujeveran? Ni manje ni više od drugih ljudi. Da mu je sve ovo rečeno pre, pre dve-tri godine, on na sve to ne bi obraćao pažnju ...

23

Beležeci tako, u hitnji, i bez nekog naročitog i jasnog cilja sve te ljudske nakaznosti, taj monstrij, gospodin bez otadžbine bio je i sam svestan toga da je tu literatura ipak u drugom planu, ma koliko da je pokušavao da stvar predstavi sebi samo kao čistu profesionalnu zainteresovanost za ljudske fenomene; biće, mislio je, u sebi, biće da je sve to pre neka vrsta egzorcizma, deo one fobije koja mu ne dâ da uđe u lift, onog straha pred nepoznatim kojem literatura služi samo kao egzorcizam. Jer, na kraju krajeva, ukoliko mu takav lik bude zatrebao, sve će to iskrnuti iz njegovog sećanja još pre nego što bude zavirio u svoje sveske i beležnice, a ovo što sada čini pre je neka vrsta zapisa protiv zlih očiju i zle sudbine. Jer njemu je potrebno zdravlje, i njemu je potreban život, normalan i zdrav život, pošto pred njim leži njegovo nedovršeno delo – sve ostalo je potčinjeno tome, sve.

24

Gospodin bez otadžbine napustio je svoj hotel u pet sati. Pred vratima je za trenutak zastao i pogledao prvo u nebo, zatim u svoj džepni sat. „Markiza je izašla tačno u pet“, reče u sebi.

25

Taj je udarac došao tako iznenadno, tako neočekivano, da naš apatrid nije mogao osetiti ništa do samo taj prodoran bol u temenu, a sumrak mu se odjednom osvetlio kao da je grom udario negde u njegovoj blizini, munja je sevnula u njegovoj svesti, osvetlila je moćnim, užasnim plamenom ceo njegov život, da bi zatim nastala, naglo, tama. Udovi su mu se naglo odmakli od tela, kao da ih je neka nevidljiva sila otrgla od trupa. (Taj užasan osećaj da vam udove otrže neka viša sila od tela, to možemo da slutimo, po analogiji: jednom, ljuljajući se na stolici, stolica se naglo prevrnula i vi ste se našli sa temenom na betonskom podu dok vam ruke i noge behu na trenutak odmaknute od tela, trgnute iz zglobova, i vi ste ležali nepokretni na podu koji sekund, bespomoćni da viknete, jer vam se glas bio oduzeo.) I taj nagli blesak svetlosti, kao plamen buktinje pre nego što će je silni nalet vetra sasvim ugasiti, taj sjaj pred potpunu tamu, to je najdalje što možete pratiti iskustvo gospodina bez otadžbine. Dalje se od toga (kako bi rekla gospođa Jursenar), ne može. To nam iskustvo još nije dato. I nikad ga nećemo moći imati.

26

Vi biste hteli, gospodo, da vam pokažem svoju rodnu kuću? Ali moja se majka porodila u bolnici u Fijumi, i ta je bolnica već srušena. Nećete uspeti da stavite ploču na moj dom, jer je i on valjda srušen. Ili biste morali staviti tri-četiri ploče sa mojim imenom: u raznim gradovima i raznim državama, ali ni tu vam ne bih mogao pomoći, jer ne znam koja je bila moja rodna kuća, ne sećam se više gde sam živeo u detinjstvu, jedva znam na kojem sam jeziku govorio. To što pamtim, jesu slike: zaljuljana palma i oleandri negde kraj nekog mora, Dunav koji teče mutnozelen pored livada, jednu brojanicu: enden-dina, ti-raka, tina ...

(Iz knjige *Skladište*)